

Європейська інтеграція

Тетяна МЕЛЬНИК,
Катерина ПУГАЧЕВСЬКА

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Резюме

Проведено компаративний аналіз коефіцієнта участі у міжнародному поділі праці та коефіцієнта ефективності експорту України й основних її торговельних партнерів. Проаналізовано індикатори розвитку експорту товарів і послуг до країн ЄС. На основі таблиць «витрати-випуск» розраховано експортну орієнтованість, імпортозалежність та структуру використання імпорту окремих видів економічної діяльності. Визначено, що низька частка імпорту товарів у валовому нагромадженні на тлі неспроможності вітчизняної науки продукувати інноваційно й технологічно новітні товари свідчить про консерватизм у промисловій політиці та виробництво на технічно застарілому устаткуванні. Зазначено, що найімовірніше у майбутньому експортний потенціал України стимулюватиме зростання попиту з боку основних партнерів з країн ЄС. Наголошено, що подорожчання товарів для проміжного споживання з-за кордону і погіршення цінових умов торгівлі будуть стримувати можливості нарощування вітчизняного експорту.

© Тетяна Мельник, Катерина Пугачевська, 2018.

Мельник Тетяна, докт. екон. наук, професор, Київський національний торговельно-економічний університет, Україна.

Пугачевська Катерина, канд. екон. наук, Київський національний торговельно-економічний університет, Україна.

Ключові слова

Експортна орієнтованість, імпортозалежність, ефективність експорту, імпортозалежність, структура використання імпорту, система національних рахунків.

Класифікація за JEL: F18, F43, F62.

Постановка проблеми

В умовах дестабілізації глобальних торговельних регуляторів, посилення невизначеності зовнішнього середовища і зростання конкуренції на світових ринках для економіки України набуває пріоритетності завдання щодо підвищення присутності вітчизняних експортерів на зарубіжних ринках. Протягом останніх років уряди багатьох країн не лише реалізують заходи щодо підтримки реального сектору економіки, а й активізується підтримка національних експортерів з метою посилення їх конкурентних позицій на зарубіжних ринках. Ця проблематика особливо актуальна для України, рівень зовнішньої відкритості у сфері експорту якої в 2017 р. становив 47,9% [11].

Експортний потенціал є індикатором розвитку економіки країни та її участі у міжнародному поділі праці. За підсумками 2017 р. зростання експорту товарів становило 19,0%, що, безумовно, є позитивною тенденцією порівняно з 2015 р. і 2016 р., коли падіння експорту становило відповідно 29,3% та 4,6% [11]. Водночас за роки незалежності України реформування економічної політики звичайно призводило до незадовільних результатів, за винятком років, які характеризувались позитивною кон'юнктурою на товари – ключові позиції вітчизняного експорту.

Для України значення розвитку експортного потенціалу посилилось після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Формально тимчасове застосування розділу IV Угоди про асоціацію [13] розпочалось з 1 січня 2016 р., але вже з квітня 2014 р. було запроваджено механізм автономних торговельних преференцій з ЄС, які спростили доступ вітчизняних товарів на європейський ринок на тих самих умовах, що й у рамках ПВЗВТ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження динаміки та структури зовнішньої торгівлі в контексті впливу на зростання економік відкритого типу знайшли відображення у працях багатьох зарубіжних вчених, зокрема: Р. Вернона, М. Емерсона, П. Кругмана, Д. Родріка й ін. Питання щодо наслідків експортоорієнтованого розвитку для національної економіки досліджено у працях І. Бураковського, В. Гейця, В. Мовчан, А. Мазаракі, В. Сіденка, Л. Шинкарук та ін. Однак потребує подальшого дослідження проблематика можливостей нарощення експорту України на ринках ЄС.

Мета дослідження

Мета дослідження полягає в оцінці ключових проблем і пріоритетів розвитку експорту України в умовах євроінтеграції. Досягнення вищезазначеної мети здійснюється через: аналіз показників ефективності експорту України та окремих країн, її торговельних партнерів; оцінку товарної й географічної структури вітчизняного експорту; визначення рівня імпортозалежності та експортної орієнтованості окремих видів економічної діяльності, оцінку структури використання імпорту в економіці України.

Виклад основного матеріалу

Протягом 2000–2017 рр. експорт України зріс майже у 2,9 разу, але з 2012 р. спостерігалось його зменшення, причому в 2013 р. – на майже 30%, що зумовлено окупацією частини територій Донецької й Луганської областей, які до початку воєнного конфлікту забезпечували до 27% національного експорту [11].

Переважання в експорті традиційних для нашої держави видів економічної діяльності не можна однозначно оцінити негативно, адже свого часу вони були сформовані та розвинені в Україні з огляду на наявні порівняльні переваги. Основними проблемами є такі:

- за тривалий період часу не забезпечено ефективність вітчизняної економіки через диверсифікованість пропонованих на зовнішніх ринках товарів, яка зменшує її залежність від шоків попиту на обмежену групу товарів;

Таблиця 1

Реалізація експортного потенціалу України у 2000–2017 рр.

Показник	2000 р.	2005 р.	2007 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Експорт, млн. дол. США*	14572	34228	49248	51478	68460	68530	63312	54199	37859	36364	43199
Частка у світовому експорті, %*	0,23	0,33	0,36	0,34	0,37	0,37	0,34	0,29	0,23	0,23	0,24
Експортна квота, %*	62,4	57,1	44,8	37,7	41,9	38,9	34,4	40,0	41,8	38,98	40,1
Експорт на душу населення, дол. США*	298,2	729,5	1065,0	1117,9	1494,7	1505,2	1399,5	1204,4	844,6	818,3	976,8
Коефіцієнт участі країни у міжнародному поділі праці*	2,30	1,71	1,37	1,59	1,63	1,54	1,36	1,65	1,93	1,84	1,79
Коефіцієнт ефективності експорту*	12,30	26,60	37,40	31,80	35,10	37,70	39,10	28,20	19,50	21,17	23,20
Експорт основних видів продукції до ВВП, %**											
Сільське господарство**	5,07	5,50	4,78	7,68	8,25	10,47	9,64	12,92	16,11	17,04	***
Неблагородні метали**	16,50	14,70	13,19	11,64	12,46	9,82	8,76	11,26	10,43	8,14	***
Хімічна продукція**	4,20	3,60	3,03	2,51	3,31	2,86	2,21	2,71	2,36	1,46	***
Машинобудування**	5,74	5,19	5,79	6,52	7,08	7,34	5,57	5,25	5,76	4,42	***
Частка української експортної продукції у світовому експорті, %**											
Сільське господарство**	0,29	0,55	0,60	0,77	0,81	1,12	1,02	0,99	0,97	1,01	1,12
Неблагородні метали**	3,61	4,00	3,93	3,74	3,85	3,57	3,55	3,23	2,21	2,23	2,22

Показник	2000 р.	2005 р.	2007 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Хімічна продукція**	0,22	0,28	0,29	0,20	0,27	0,26	0,20	0,18	0,10	0,08	0,09
Машинобудування**	0,07	0,12	0,17	0,17	0,20	0,22	0,17	0,12	0,08	0,07	0,07

Джерело. Розраховано автором за даними: UNCTAD Handbook of Statistics Online : стат. бази даних ЮНКТАД. – Режим доступу : <http://stats.unctad.org/handbook/ReportFolders/reportFolders.aspx>; Time Series on International Trade / WTO Statistics Database : стат. бази даних СОТ. – Режим доступу : <http://stat.wto.org>.

Примітка:

* UNCTAD Statistics, www.unctad.org Handbook of Statistics Online;

**WTO, www.stat.wto.org, Time Series on international trade;

*** Офіційні дані для розрахунків відсутні.

- за період реформування економіки України не відбулося необхідного оновлення і перебудови основних галузей – ключових експортерів, а ступінь зношення основних засобів у добувній промисловості в 2016 р. становив 54,6%, у переробній – 76,4%, а загалом по економіці – 58,1% [11]. Разом з тим, виробництво на фізично та морально застарілому обладнанні нових високотехнологічних видів продукції є неможливим [7, с. 195–196].

Україна ще не змогла зайняти на європейському ринку власні надійні ніші реалізації товарів з доданою вартістю, а не сировини і низькотехнологічної продукції. Переважна частина її найбільших торговельних партнерів з ЄС за показниками ВВП та експорту на одну особу перебуває на значно вищому рівні (табл. 2).

Наша держава істотно поступається за показниками ВВП на душу населення й експорту на душу населення європейським країнам. При цьому Україна бере доволі активну участь у міжнародному поділі праці завдяки вищій експортній квоті. Коефіцієнт міжнародного поділу праці, розрахований як співвідношення частки країни у світовому експорті до її частки у світовому ВВП, перевищує цей коефіцієнт Франції, Греції та Італії, але така активна участь не супроводжується відповідним рівнем ефективності експортної діяльності. Про це свідчить низький показник ефективності експорту, який у розвинених країн у 5 разів перевищує середньосвітовий показник. Україна характеризується втричі нижчою від середньосвітової ефективністю експорту, що пов'язано передусім з його zdeформованою товарною структурою, недоліками інституціонального регулювання, занепадом науки і технології та невідповідністю методів організації й управління в окремих галузях вимогам сучасності.

Таблиця 2

ВВП, експорт на душу населення та ефективність експорту України й основних торговельних партнерів з ЄС у 2010–2016 рр.

Країна	ВВП на душу населення, дол. США			Експорт на душу населення, дол. США			Коефіцієнт участі країн у міжнародному поділі праці			Коефіцієнт ефективності експорту		
	2010 р.	2013 р.	2016 р.	2010 р.	2013 р.	2016 р.	2010 р.	2013 р.	2016 р.	2010 р.	2013 р.	2016 р.
Австрія	46498	50460	44884	2357	2696	2366	1,77	1,76	1,95	488,9	471,7	436,9
Франція	40726	42606	36632	1090	1266	1111	0,94	0,98	1,12	428,2	398,3	356,6
Німеччина	42483	46577	42533	1792	2117	1976	1,48	1,50	1,72	446,6	435,4	414,1
Греція	26782	21697	17598	582	660	502	0,76	1,00	1,06	281,6	202,8	171,3
Угорщина	13007	13570	12593	1068	1168	1167	2,88	2,83	3,43	136,7	126,8	122,6
Італія	35663	35644	30616	900	1029	929	0,88	0,95	1,12	374,9	333,2	298,0
Польща	12426	13574	12051	497	628	633	1,40	1,52	1,94	112,5	136,9	119,6
ЄС-28	33681	35561	32016	1303	1533	1422	1,35	1,42	1,64	135,2	136,3	138,9
Україна	3093	4218	1993	144	181	103	1,63	1,41	1,91	32,5	39,4	19,4

Джерело: побудовано авторами за даними [12].

Прискорений розвиток зовнішньоторговельних операцій у порівнянні з динамікою економічних процесів – одна з ознак економічної глобалізації. Збільшення рівня експортної орієнтованості має позитивний вплив на нерозвинені економіки через дію механізму порівняльних переваг, який дає можливість країні концентрувати свої виробничі можливості на тих сегментах, для яких у неї порівняно кращі умови. Водночас надвисоке зростання експорту не завжди є ефективним [7, с. 81].

У 1958 р. Дж. Бхагваті опублікував працю, в якій ідентифіковано умови, за яких може виникати «збідніле зростання», зокрема: погіршення умов торгівлі, низька еластичність попиту на товари – ключові позиції експорту країни, низька еластичність попиту на імпортований товар за ціною, скорочення внутрішнього виробництва товару в результаті зростання імпорту, висока частка імпорту у споживанні [1]. Гіпертрофія експортоорієнтованого сектору економіки країн із нерозвиненим внутрішнім ринком суттєво поглиблюється в умовах неоліберальної глобалізації, за якої під тиском міжнародних організацій і урядів світових країн-лідерів трансформуються механізми промислової полі-

тики менш розвинених країн. Як наслідок, посилюються процеси заміщення імпортом нерентабельних видів економічної діяльності. Однак з урахуванням того, що ці види діяльності часто становлять важливу компоненту розвитку й задоволення базових потреб населення, така еволюція структури призводить до зростання частки нееластичного за ціною критичного імпорту, що посилює ймовірність настання «умов Бхагваті» [7, с. 85].

Провідною довгостроковою тенденцією розвитку вітчизняного експорту є зменшення частки СНД починаючи з 2011 р. (з 38,27% у 2012 р. до 15,99% у 2017 р.) та одночасне зростання частки країн ЄС, Азії й Африки (табл. 3). Натомість суттєво зросла частка країн ЄС: з 30,07% у 2005 р. до 40,52% у 2017 р.

Переорієнтація українських зовнішньоторговельних зв'язків зумовлена загостренням торговельних і політичних суперечностей з Росією та необхідністю пошуку нових ринків збуту продукції.

Таблиця 3

Географічна структура експорту товарів в Україні, %

Рік	СНД	Європа	ЄС	Азія	Африка	Америка	Австралія й Океанія
2005	30,77	31,79	30,07	25,06	6,99	5,35	0,04
2006	32,19	32,91	31,71	22,01	6,19	6,65	0,05
2007	36,69	29,97	28,44	22,07	5,66	5,45	0,03
2008	34,59	29,47	27,28	23,72	5,83	6,19	0,10
2009	33,94	25,86	23,97	30,56	6,62	2,83	0,05
2010	36,46	26,90	25,46	26,68	5,87	3,89	0,06
2011	38,27	26,96	26,35	25,93	4,89	3,73	0,04
2012	36,78	25,31	24,88	25,69	8,19	3,79	0,07
2013	34,87	26,95	26,47	26,55	8,05	3,42	0,06
2014	27,61	31,77	31,54	28,48	9,46	2,55	0,04
2015	20,47	34,75	34,14	32,47	9,98	2,06	0,04
2016	16,59	37,92	37,12	32,44	10,63	2,02	0,05
2017	15,99	41,17	40,52	29,79	10,96	2,04	0,05

Джерело: побудовано авторами за даними [11].

Найбільшу частку в географічній структурі експорту в ЄС у 2017 р. (табл. 4) посідають: Польща – 15,54% (зокрема, у структурі експорту в 2017 р. 16,1% становили чорні метали, 12,2% – електричні машини, 10,6% – руди, шлаки і зола); Італія – 14,09% (52,4% – чорні метали, 13,8% – зернові культури, 10,5% – жири та олії); Німеччина – 10,00% (22,5% – електричні машини, 12,7% – насіння і плоди олійних культур, 8,1% – текстильний одяг, 7,1% – руди, шлаки й зола).

Таблиця 4

Географічна структура експорту товарів до ЄС, %

Країна	2005 р.	2009 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Австрія	3,10	3,27	3,05	3,31	3,12	2,67	2,68	3,05
Болгарія	5,31	6,10	3,33	3,53	3,24	3,22	3,10	2,45
Велико-британія	1,34	1,87	3,23	3,27	3,47	2,83	2,35	1,11
Іспанія	18,49	16,06	9,01	5,89	6,86	8,02	7,44	7,19
Італія	2,12	2,49	14,52	14,07	14,52	15,21	14,30	14,09
Кіпр	3,04	1,55	0,98	0,96	1,67	0,47	0,40	0,45
Нідерланди	12,56	10,13	4,86	6,21	6,51	6,96	7,37	9,56
Німеччина	9,87	12,90	9,63	9,57	9,35	10,21	10,55	10,00
Польща	0,19	0,35	15,08	15,20	15,55	15,19	16,30	15,54
Португалія	4,78	3,70	2,01	1,59	1,83	2,46	1,69	1,51
Румунія	4,96	5,02	3,23	3,33	3,44	4,38	5,31	4,80
Словаччина	0,32	0,15	3,94	4,49	3,94	3,60	3,49	3,74
Угорщина	6,73	7,54	8,84	9,29	8,88	6,99	7,80	7,56
Франція	1,95	2,83	3,21	4,12	3,13	3,83	3,36	2,39
Чехія	3,68	3,70	4,14	4,92	4,54	4,16	4,15	4,08
Інші країни	21,54	22,33	10,93	10,24	9,95	9,81	9,69	12,48

Джерело: побудовано за даними [11].

Незважаючи на те, що статистичні дані свідчать про зростання частки експорту товарів на ринки ЄС протягом 2012–2015 рр., у грошовому виразі в 2015 р. спостерігалось зменшення обсягів експорту товарів на 3,98 млрд. дол. США, або на 23,5% (табл. 5), що частково можна пояснити призупиненням виробництва на окупованих територіях. Однак уже в 2017 р. відбулось поживлення в експорті до ЄС на 29,9%, досягши рекордних 17,5 млрд. дол. США, що є найвищим показником з 2012 р., коли частина України ще не була окупована. Ці процеси слід розглядати на фоні існуючого скорочення експорту з України до Азії та країн СНД.

Таблиця 5

Індикатори розвитку експорту товарів і послуг до ЄС

Показник	2005 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Експорт товарів до ЄС, млн. дол. США	10233	18130	9499	13052	17970	17081	16759	17003	13015	13496	17535
У відсотках до попереднього року, %	92,9	130,3	52,4	137,4	137,7	95,1	97,8	102,6	76,5	103,7	129,9
Експорт послуг до ЄС, млн. дол. США	1766	4066	3021	3117	3525	3745	4196	3992	2928	3005	3329
У відсотках до попереднього року, %	113,4	136,5	74,3	105,6	113,2	106,4	111,9	95,1	73,4	102,6	110,8
Імпорт товарів і послуг до ЄС, млрд. дол. США	4152	6224	4711	5325	6235	5864	5913	6032	5213	5373	5897
Частка експорту товарів і послуг України у загальному імпорті ЄС, %	0,29	0,36	0,27	0,30	0,34	0,36	0,35	0,35	0,31	0,31	0,35

Джерело: побудовано авторами за даними [5; 11].

Структура експорту до ЄС (табл. 6) змістилась у напрямку зростання обсягів машин, транспортних засобів і устаткування, продовольчих товарів та сільськогосподарської сировини, деревини і целюлозно-паперових виробів. Загалом український експорт характеризується порівняно меншою часткою промислової продукції високого рівня переробки та вищою часткою металургійної продукції (22,91%).

Таблиця 6

Товарна структура експорту товарів України до ЄС, %

УКТЗЕД	Найменування товарів	2007 р.	2010 р.	2012 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
1–24	Продовольчі товари і сільськогосподарська сировина	11,95	14,91	28,83	28,03	31,11	30,54
25–27	Мінеральні продукти	17,01	18,68	17,05	16,24	11,35	10,77
28–40	Продукція хімічної промисловості та пов'язаних з нею галузей	9,61	5,89	5,45	4,52	3,92	3,41
41–43	Шкіряна сировина, хутро і вироби з них	2,65	1,15	0,68	0,83	0,82	0,85
44–49	Деревина та целюлозно-паперові вироби	4,83	4,50	3,71	4,71	5,95	6,51
50–67	Текстиль, текстильні вироби, взуття	6,40	5,43	3,91	4,36	4,82	5,16
72–83	Недорогоцінні метали і вироби з них	33,01	33,19	23,58	25,95	23,54	22,91
84–90	Машини, транспортні засоби й устаткування	12,02	13,90	14,70	12,89	15,03	15,57
68–70, 71, 90–99	Інші товари	2,51	2,35	2,09	2,46	3,45	4,28

Джерело: побудовано авторами за даними [11].

Україна, зайнявши провідні позиції на ринках сільськогосподарських товарів, руд і металів (так званих «біржових» товарів, які характеризуються волатильністю цін), істотно піддається негативному впливу коливань світової кон'юнктури та змінам у торговельній політиці [4]. Так, введення ненульового ввізного мита на кукурудзу до ЄС у другій половині 2017 р. найімовірніше призведе до скорочення обсягів вітчизняного експорту цього товару (в 2017 р. його частка у структурі експорту до ЄС становила 8%). Варто також вказати на тенденцію до зростання у 2017 р. експорту товарів з високим рівнем переробки, які постачаються промисловим споживачам в ЄС, що робить українських експортерів частиною європейських виробничих ланцюжків. Зокрема, постачається електричне устаткування для автомобільної промисловості, вартість якої у 2017 р. дорівнювала 1,2 млрд. дол. США, що на 28% більше, ніж у 2013 р. За інформацією моніторингової групи «Підприємства України» з 2015 р. в Україні відкрились 9 нових заводів цього профілю із загальною кількістю понад 15 тис. робочих місць [9].

За останні десятиріччя аграрний сектор зазнав значних трансформацій – нині спостерігається «реіндустріалізація» сільського господарства на основі масової інтеграції в аграрний сектор надвеликих підприємств і формування вертикально інтегрованих корпоративних структур – аграрних холдингів. Зазначені процеси призвели до домінування аграрних холдингів на ринку практично всіх видів сільськогосподарської продукції, зробивши їх локомотивом зростання сектору АПК України. Разом з тим, слід зауважити, що наявність у країні природних переваг, таких як родючі ґрунти та сприятливий клімат, не завжди гарантує ефективний розвиток сільського господарства [10, с. 183]. Навпаки, такий стан провокує нещадну експлуатацію ресурсів з метою отримання легкого прибутку за рахунок експорту цих ресурсів, що спричиняє низку економічних і соціальних проблем.

Результати дослідження свідчать про скорочення частки сільського господарства в сукупному обсязі ВВП, особливо у розвинених країнах. У країнах, що розвиваються, та країнах з перехідною економікою частка сільського господарства в економіці, як правило, є вищою, але простежується тенденція до її зниження.

У структурі використання імпорту в 2005–2015 рр. частка товарів проміжного споживання коливалась у середньому з 61,3% до 69,8%, що підтверджує значний рівень імпортозалежності промисловості України від імпортних товарів, зокрема у паливно-енергетичній галузі (табл. 7). Частка товарів для кінцевого споживання, де найбільшим є споживання сектору домашніх господарств, за досліджуваний період зросла з 16,5% до 24,9%, що слугує індикатором імпортного вектору в структурі споживання. Натомість зменшилась частка імпорту у валовому нагромадженні з 15,3% до 7,8%, який є основою інноваційного розвитку і детермінантою модернізаційних зрушень в економіці України. Низька частка імпорту товарів у валовому нагромадженні на тлі неспроможності вітчизняної науки продукувати інноваційно й техноло-

гічно новітні товари свідчить про консерватизм у промисловій політиці та застосування у виробництві морально і технічно застарілого устаткування, що не відповідає вимогам науково-технічного прогресу.

Таблиця 7

Структура використання імпорту в економіці України у 2005–2015 рр.

Рік	Проміжне споживання		Кінцеве споживання		Валове нагромадження		Всього імпорт млн. грн.
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	
2005	139386	62,3	44705	20,0	39464	17,7	223555
2006	169990	63,1	51695	19,2	47515	17,7	269200
2007	223217	61,3	63153	17,3	78003	21,4	364373
2008	325990	62,6	94578	18,2	100020	19,2	520588
2009	271425	61,9	92365	21,0	75043	17,1	438860
2010	395418	68,1	121662	20,9	63864	11,0	580944
2011	530879	67,3	148306	18,8	109716	13,9	788901
2012	533125	66,2	164735	20,5	108144	13,3	806004
2013	505675	65,0	191463	24,6	81005	10,4	778143
2014	556688	67,3	205774	24,9	64302	7,8	826764
2015	705090	65,1	278120	25,7	100228	9,2	1083438

Джерело: розраховано автором за даними Національних рахунків України.

Для перелому існуючої ситуації необхідно здійснити інноваційну перебудову виробництва, стимулювання припливу інвестицій та застосування ефективних методів регулювання доступу товарів на внутрішній ринок. Існуючі тенденції і проблеми потребують активізації державної політики не лише для їх стримування, а й передусім для інноваційної перебудови виробничого апарату промисловості, стимулювання припливу іноземних інвестицій, застосування конкретних методів конвертації заощаджень населення у нагромадження. Аналіз динаміки промислового виробництва показує, що простежується певне пожвавлення, зокрема у переробній промисловості, а це порівняно з показниками 2014–2015 рр. є позитивною тенденцією (табл. 8).

Таблиця 8

**Динаміка промислового виробництва України,
у % до попереднього року**

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Промисловість загалом	111,2	108,0	99,3	95,7	89,9	87,0	102,8	100,4
Добувна промисловість	103,7	108,8	101,5	100,6	86,3	85,8	99,8	94,3
Переробна промисловість, у тому числі:								
Легка промисловість	108,9	107,6	93,4	94,2	98,6	92,0	102,2	107,2
Харчова промисловість	103,2	102,9	100,8	94,9	102,5	89,3	103,3	102,9
Хімічна та нафтохімічна промисловість	122,5	123,7	96,2	83,1	86,8	84,8	101,1	118,4
Металургія	112,2	109,9	95,9	94,7	85,5	83,9	106,8	100,2
Машинобудування	136,1	115,9	96,7	86,8	79,4	85,9	102,0	107,9

Джерело: побудовано авторами за даними [11].

Аналіз експортної орієнтованості економіки свідчить, що в середньому близько 23,3% вироблених в Україні товарів та послуг спрямовується на експорт (табл. 9). Найбільш експортоорієнтованими є: металургійне виробництво (72,8%), виробництво електричного устаткування (68,3%), виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів (61,7%), добування металевих руд (55,8%), хімічна промисловість (50,7%), текстильне виробництво (48,4%). Найнижчим рівнем експортної спрямованості характеризуються виробництво фармацевтичних продуктів (16,9%), виробництво коксу та коксолопродуктів (7,0%), добування сирової нафти і природного газу (4,1%).

Таблиця 9

**Експортна орієнтованість, імпортозалежність
та структура використання імпорту в розрізі окремих видів
економічної діяльності в Україні**

Вид економічної діяльності	Експортна орієнтованість, %		Імпортозалежність, %		Структура використання імпорту, %					
					проміжне споживання		кінцеве споживання		валове нагромадження	
	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.
Сільське, лісове та рибне господарство	28,06	31,92	10,44	8,37	50,71	50,80	46,58	44,94	2,71	4,26
Добування кам'яного і бурого вугілля	20,30	4,06	51,72	60,71	99,88	99,94	0,12	0,06	0,00	0,00
Добування сирової нафти та природного газу	6,04	4,12	71,29	66,79	97,07	90,69	7,52	10,53	-4,59	-1,22
Виробництво харчових продуктів; напоїв і тютюнових виробів	30,82	35,41	20,38	19,04	22,02	22,71	78,03	77,29	-0,05	0,00
Текстильне виробництво	52,44	48,43	81,91	77,98	15,49	14,19	85,69	85,43	-1,18	0,38
Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність та тиражування	35,04	39,74	40,81	38,39	92,22	92,40	7,40	7,57	0,38	0,04
Виробництво коксу і коксодуктів	11,01	7,01	16,58	25,21	100,00	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Виробництво продуктів нафтопереробки	24,51	18,96	80,91	79,66	79,88	71,67	21,51	26,64	-1,38	1,69
Виробництво хімічних речовин та хімічної продукції	59,88	50,69	78,43	75,73	97,53	97,75	4,02	4,00	-1,55	-1,74
Виробництво основних фармацевтичних продуктів	19,89	16,86	71,78	65,45	53,34	54,73	42,68	53,41	3,97	-8,14
Виробництво гумових і пластмасових виробів	19,39	16,77	49,46	47,47	95,77	91,07	4,89	4,54	-0,67	4,39

Вид економічної діяльності	Експортна орієнтованість, %		Імпортозалежність, %		Структура використання імпорту, %					
					проміжне споживання		кінцеве споживання		валове нагромадження	
	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	14,59	14,61	26,31	23,78	89,69	84,82	11,51	12,79	-1,20	2,39
Металургійне виробництво	71,38	72,80	30,27	29,17	100,23	99,86	0,01	0,02	-0,24	0,12
Виробництво готових металевих виробів	33,74	30,01	59,80	58,48	95,82	82,11	1,83	1,86	2,36	16,04
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	64,22	82,83	91,48	96,96	26,43	26,34	34,36	30,17	39,21	43,48
Виробництво електричного устаткування	58,97	68,32	66,57	72,26	41,16	34,54	22,87	26,37	35,97	39,09
Виробництво машин і устаткування, не зарахованих до інших угруповань	86,82	93,67	91,80	96,53	51,72	40,94	0,70	1,35	47,58	57,71
Виробництво автотранспортних засобів, причепів та напівпричепів	49,81	61,71	83,93	89,40	29,83	34,83	31,09	19,65	39,08	45,52

Джерело: розраховано і побудовано авторами за даними [11].

У результаті підписання Угоди про асоціацію [13] наша держава отримала тарифні квоти на ряд товарів, основну частку з яких становить продукція АПК. Досвід України з використання тарифних квот протягом 2014–2015 рр. підтверджує неспроможність застосування власного потенціалу з метою експорту. Зокрема, у 2015 р. було використано 9 із 36 квот (для порівняння: у 2014 р. лише 6) за такими товарними групами, як: натуральний мед, крупи, томатний, виноградний та яблучний соки, пшениця, кукурудза, овес, цукор і м'ясо птиці [2]. Основні причини неспроможності використання тарифних квот повною мірою – це проблеми з дотриманням правил безпеки харчових продуктів, недотримання стандартів у сфері СФЗ, недостатнє внутрішнє виробництво, орієнтація на контрагентів з країн-нечленів ЄС, низький рівень попиту на товари українського виробництва та відсутність торговельних партнерів з ЄС [3].

Висновки

Серед позитивних тенденцій в експорті до ЄС слід вказати такі: вартісні показники експорту досягли у 2017 р. докризових значень, незважаючи на втрату контролю над частиною виробничих активів; частка експорту переробленої продукції перевищила в 2017 р. частку сировинної продукції; спостерігається диверсифікація структури експорту, незважаючи на те, що перелік товарів ключових позицій експорту протягом останніх років залишається незмінним.

Результати дослідження дали змогу зробити висновок, що серед ключових пріоритетів у зовнішньоторговельній сфері з країнами ЄС, зокрема щодо її експортної компоненти, є необхідність: подальшого поглиблення рівня інтегрованості України у систему міжнародної технологічної кооперації; зменшення залежності експортного виробництва від імпорту товарів для проміжного споживання; розширення практики застосування заходів, спрямованих на експорт-промоушн України на європейських ринках; сприяння експорту, в тому числі за рахунок пільгового кредитування малого й середнього бізнесу.

Найімовірніше у майбутньому експортний потенціал України стимулюватиме зростання попиту з боку основних партнерів з країн ЄС, але варто зауважити, що подорожчання імпортової сировини для вітчизняних виробників та погіршення цінових умов торгівлі будуть обмежувати можливості нарощування експорту нашої держави.

З огляду на те, що митні тарифи між Україною й ЄС будуть скасовані майже повністю, нетарифні бар'єри стануть основною перешкодою для розвитку торгівлі. Щоб їх подолати, наша держава стала на тривалий і складний, але необхідний шлях гармонізації законодавства ЄС, який передбачає транспонування стандартів ЄС, скасування застарілих радянських норм, зміцнення інституціонального потенціалу та ін. Разом з тим, варто наголосити, що 40,52% експорту України постачається на ринок ЄС, а це означає, що вітчизняні товари спроможні конкурувати на цьому ринку.

Список використаної літератури

1. Bhagwati J. International trade and economic expansion / J. Bhagwati // *American Economic Review*. – 1958. – Dec. – Vol. 48, № 5. – P. 941–953.
2. Біла книга. Як реалізувати експортний потенціал України за умов глобалізації [Електронний ресурс] / за ред. І. Бураковського, В. Мовчан та

- ін. – К., 2016. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2016/White_book_export_UKR_2016.pdf.
3. Бураковський І. Український експорт: підсумки 2016 року та погляд в майбутнє [Електронний ресурс] / І. Бураковський ; Ін-т екон. дослідж. та політ. консульт. – Режим доступу : <http://www.ier.com.ua/ua/publications/articles?pid=5503>.
 4. Поглиблення відносин між Україною та ЄС / [М. Емерсон, В. Мовчан та ін.] ; Центр європ. політ. дослідж., Ін-т екон. дослідж. та політ. консульт. – К., 2016. – 255 с.
 5. European Commission. Statistics [Electronic resource]. – Mode of access : http://exporthelp.europa.eu/thdapp/display.htm?page=st%2fst_Statistics.
 6. Інтеграційні можливості України: перспективи та наслідки : наук. доп. / [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, чл.-кор. НАН України Л. В. Шинкарук] ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2014. – 92 с.
 7. Структурні зміни та економічний розвиток України / [В. М. Геєць, Л. В. Шинкарук, Т. І. Артьомова та ін.] ; за ред. Л. В. Шинкарука. – К., 2011. – 696 с.
 8. Krugman P. International Economy: Theory and Policy / P. Krugman, M. Obstfeld. – 8th ed. – Prentice Hall, 2008. – 712 p.
 9. Мовчан В. Експорт спростовує міфи: що показала торгівля України з ЄС у 2017 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ier.com.ua/ua/publications/articles?pid=5900>.
 10. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. М. І. Скрипниченко. – К., 2015. – 544 с.
 11. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
 12. Комісія ООН з торгівлі і розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>.
 13. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС від 27.06.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

Стаття надійшла до редакції 10 квітня 2018 р.